

Nastanak i razvoj prvih muzeja u Zagrebu: Muzej za umjetnost i obrt

Brenko, Nina

Undergraduate thesis / Završni rad

2016

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/urn:nbn:hr:137:415804>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-09-19**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

zir.nsk.hr

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet za ekonomiju i turizam „Dr. Mijo Mirković“
Preddiplomski studij Kultura i turizam

Nina Brenko

**Nastanak i razvoj prvih muzeja u Zagrebu:
Muzej za umjetnost i obrt**

Završni rad

JMBAG: 0303019621

Studijski smjer: Interdisciplinarni studij Kultura i turizam

Kolegij: Muzeologija

Mentorica: prof. dr. sc. Klara Buršić-Matijašić

Pula, siječanj 2016.

Sadržaj

1. Uvod	2
2. 2.1. Muzeologija	3
2.2. Muzeografija	4
2.3. Muzej - podrijetlo riječi i glavna obilježja	4
3. Povijesne okosnice	7
3.1. Povijesni put muzeja u svijetu	7
3.2. Hrvatska u XIX. stoljeću u povijesnom i kulturnom kontekstu	9
3.3. XX. stoljeće	11
3.4. Povijest muzeja u Hrvatskoj.....	12
4. 4.1. Počeci muzejske priče u Zagrebu - Prva muzejska ustanova u Zagrebu – Narodni dom	18
4.2. Trgovačko-obrtni muzej.....	19
4.3. Muzej grada Zagreba	20
4.4. Strossmayerova galerija starih majstora	21
5. Muzej za umjetnost i obrt	24
5.1. Osnivanje muzeja	24
5.2. Muzej danas	26
5.3. Primjer Muzeja za umjetnt i obrt kao protora likovnog obrazovanja	26
6. Zaključak	29
7. Literatura	31

1. Uvod

Koje su prethodnice muzeja i kako su nastale prve muzejske institucije u Hrvatskoj prikazat ćemo u ovom radu, ali najviše ćemo se koncentrirati na muzeje u gradu Zagrebu. Možemo primjetiti da danas u Zagrebu postoji mnogo zanimljivih muzeja, različite specijalizacije, te da su oni nastajali u različitim vremenskim i drugim okolnostima. Određene vrste muzeja nešto su starija i nama u ovom kontekstu važna, jer u ovom radu proučavamo nastanak i razvoj prvih muzeja u Zagrebu.

Kroz 19 st. upoznat ćemo okolnosti tadašnjeg kulturnog života, neke od problema na koje su nailazili i susretali se svi oni koji su bili sudionici u razvoju kulturnog života u gradu.

Prvi muzeji nastali na području Zagreba obogatili su kulturu grada, ali i ostatak države, odnosno hrvatski narod. Povijest muzeja u Hrvatskoj slijedio je osnovne europske tendencije.

Različite su sile utjecale na osnutak prvih muzeja u Zagrebu. Prekidi i preobrazbe prave su ključne riječi koje opisuju nastanak prvih muzeja u Zagrebu, kao što je bio slučaj s Narodnim muzejem, kojemu je politika usporavala napredak, dok su preporoditeljske snage¹ radile na jačanju duhovnih moći hrvatskog naroda i stvarale pozitivne pomake u preporodnim programima.

Muzej za umjetnost i obrt² u Zagrebu danas je najvažniji nacionalni muzej, koji dokumentira materijalnu kulturu življenja i raspolaže fondusom od oko 100 000 predmeta lijepih i primjenjenih umjetnosti od 14. do 21. st. organiziranim u tematske zbirke. (Jukić Pranjić i Bračun Filipović 2014: 124) MUO izdvajamo kao primjer dobre muzeološke prakse. Naglasit ćemo se bitne sastavnice u radu MUO i sve ono što ga danas čini uspješnim u njegovom radu. Djelatnosti Muzeja sadržane su u kontinuiranju dobrih tradicija, kao što je i utemeljitelj Muzeja Izidor Kršnjavi krajem 19. st. postavio čvrste temelje.

¹ Preporoditeljske snage – pod preporoditeljskim snagama smatramo mlade hrvatske intelektualce koji su bili uključeni u Ilirski pokret, kasnije Hrvatski narodni preporod, a začetnik pokreta bio je Ljudevit Gaj (1809. – 1872.).

² Dalje u tekstu MUO.

2. 2.1. Muzeologija

Kada govorimo o terminološkom pojašnjenju muzeologije, spomenut ćemo njezinog utemeljitelja Georges-a Henria Rivierea koji je 1981. definirao muzeologiju. „Muzeologija je primijenjena znanost, znanost o muzeju. Proučava njegovu povijest i ulogu u društvu, specifične oblike istraživanja, fizičkog čuvanja predmeta, prezentiranja, animacije, difuzije, organizacije, funkcioniranja, suvremene muzejske arhitekture kao i naslijeđena ili novootkrivena nalazišta, tipologiju i denotologiju.“ (Gob, Drouguet 2007: 18)

Razlikujemo tri muzeologije: teorijsku, opću i specijalnu. Svaka je vezana uz određenu vrstu muzeja. (Gob, Drouguet 2007: 19)

Muzeologija je nauka kojoj je svrha studij zadataka i djelovanje muzeja, te je kao takva dio informacijskih znanosti. Kao znanstvena disciplina bavi se proučavanjem muzealnosti – muzejskih predmeta, muzejskim djelatnostima i odnosima između muzejske teorije i prakse. Bavi se i sustavnim izučavanjem procesa odašiljanja informacija koje su sadržane u materijalnoj strukturi muzealija. Ona se neprestano bavi teoretskim i praktičnim pitanjima identificiranja muzealnosti, slojevitošću dokumentiranih vrijednosti i informacija imanentnim potencijalom i stvarnom muzejskom predmetu. (Maroević 2004: 17-21)

Proteklih pedeset godina svjedoci smo ubrzanog razvitka muzeološke misli i postupnog definiranja muzeologije kao znanstvene discipline. Razvitak je veoma brz, korak koji je uslijedio prema informacijskim znanostima počeo je razlikovati predmet kao izvor i nosilac informacija, od predmeta koji je sredstvo komuniciranja. Muzeologija širi svoj interes s predmeta na kontekst uočavajući i definirajući međuzavisnost, da bi u posljednje vrijeme kontekst, ambijent, zbivanje i interpretacija postali ključni elementi rasuđivanja i izučavanja. Predmet i dalje ostaje predmetom muzeologije, ali u sasvim drugom kontekstu, nego što je predmet u izučavanju temeljne znanstvene discipline. Dolazi do integracije disciplina i u tom mnogodisciplinarnom poslu nestaju naslijeđene barijere između predmeta. Konstruira se nova stvarnost koja izrasta iz međudnosa predmeta i konteksta. Muzeologija istražuje i komunicira značenja, utvrđuje poruke i komunikacijske formate predmeta i ambijenta u kojima žive. (Maroević 2004: 20)

2.2. Muzeografija

Georges Henri Riviere je muzeografiju definirao kao „zbir tehničkih i praktičnih djelatnosti što se primjenjuju u muzeju.“ Danas se pojam muzeografije koristi u značenju teoretskog promišljanja o pitanjima praktične primjene kojima se definira, objašnjava i analizira koncepcija izložbe (stalne ili povremene), njena struktura i funkcioniranje. Muzeografija je istodobno i rezultat tog promišljanja. Govoriti o muzeografiji neke izložbe znači odrediti joj koncepciju, uređenje i strukturu. Koncept muzeografije se mijenjao usporedno sa značajnim promjenama muzejske prakse. Kasnije se pojavljuje novi pojam, scenografija, preuzet iz scenskih umjetnosti, a scenografija objedinjuje samo formalne i materijalne aspekte izložbe kao što mogu biti vješanje i postavljanje predmeta, rasvjeta i dr. (Gob, Drauguet 2007: 19)

2.3. Muzej – podrijetlo riječi i glavna obilježja

Na početku modernog doba pojam muzeja u svoja promišljanja i rječnike uveli su humanisti. Vraćajući se klasičnim izvorima, upravo su oni ponovno otkrili *Musaeum* kao mjesto ili prostor u kojem obitavaju božice umjetnosti – muze. Muze su u grčkoj muzeologiji bile zaštitnice umjetnosti i znanosti, bilo ih je devet, a za njih se vjerovalo da nadahnjuju stvaraoce velikih djela. (Maroević 2004: 19)

Čitajući stručnu literaturu Ive Maroevića, možemo shvatiti da je muzej nastao u antici, u vrijeme kad je bio dom muza, kada nije bio vezan ni uz predmete ni uz njihovo sakupljanje. Muze su u sebi nosile element društvenog pamćenja kao dio rođenjem stečenog nasljeđa. Materijalni svijet u tom trenutku nije bio deklariran nositeljem toga pamćenja u instituciji muzeja koja je u Aleksandrijskom muzeju (3. st. pr. n. e.) doživjela prvi pravi model. Taj je model rodila grčka kultura obogaćena helenističkim elementima Bliskog istoka. Rimski ga civilizacija nije prihvatila osim u onom dijelu u kojem je ono označavalo mjesto za filozofiju. Pomak je uslijedio prema značenju i smislu, u kome je pamćenje zašlo u drugi plan, a materijalnost nosilaca pamćenja, koja se u Aleksandriji mogla osloniti na biblioteku i

prirodnoznanstvene laboratorije (ne u današnjem smislu te riječi), potpuno je nestala iz pojma muzeja. Možemo utvrditi da antički muzej nije sličan današnjem muzeju, te ne uzimamo ove povijesne značajke kao presudne, ali nije na odmet uzeti u obzir porijeklo i razvitak pojma. (Maroević 2004: 19)

Postavlja se pitanje koja definicija zadovoljava sve aspekte različitih svrha u koje muzeologija služi, ali možemo istaknuti jednu od potpunijih. ICOM-ova³ definicija objašnjava da je muzej neprofitna, stalna ustanova u službi društva i njegova razvoja i otvorena javnosti, koja sabire, čuva, istražuje, komunicira i izlaže materijalna svjedočanstva čovjeka i njegove okoline, radi proučavanja, obrazovanja i kulture. (Maroević 1993: 74)

Prema vrsti predmeta koje čuvaju, muzeji se dijele na:

A) multidisciplinarne (opće i enciklopedijske),

B) specijalizirane (interdisciplinarni, umjetnički i muzeji primjenjenih umjetnosti, arheološki i povijesni, etnografski i muzeji kulturne antropologije, prirodoslovni i muzeji fizičke antropologije, te muzeji znanosti i tehnologije).

Navedenu podjelu osmislio je Peter von Mensch. (Maroević 1993: 78)

Nešto drugačija je podjela autorica Irene Jukić Pranjić i Jelene Bračun Filipović, koju ćemo navesti u tekstu koji slijedi.

Muzeje dijelimo na:

1. Znanstvene, a to su arheološki, povijesni, etnografski, prirodoslovni, tehnički, vojni, školski, pomorski i dr.
2. Umjetničke, koji sadržavaju zbirke slika, skulptura, grafika i objekata primjenjene umjetnosti. (Jukić Pranjić; Bračun Filipović 2014: 5)

Po obilježjima, strukturi i teritorijalnoj pripadnosti dijele se i na državne, zemaljske, pokrajinske, gradske i zavičajne. Iako su država ili gradovi osnivači muzeja, smatra se da

³ ICOM – (International Council of Museums), Međunarodno vijeće muzeja, tj. Svjetska muzejska organizacija.

predmeti koji se čuvaju u muzeju pripadaju svim ljudima – jer su od bitnog značenja za sveukupno čovječanstvo ili za građane neke države, regije ili grada. (Jukić Pranjić; Bračun Filipović 2014: 5)

Pojavom novih znanstvenih disciplina, u drugoj polovici 19. st., muzejske zbirke prerastaju u specijalizirane muzeje (Jukić Pranjić i Bračun Filipović 2014: 7):

1. Arheološke
2. Umjetničke muzeje i galerije
3. Tehničke muzeje
4. Povijesne muzeje
5. Etnografske muzeje
6. Prirodoslovne muzeje
7. Gradske i regionalne muzeje

3. Povijesne okosnice

3.1. Povijesni put muzeja u svijetu

Ukoliko želimo potpuno razumjeti prirodu i raznolikost muzealnog svijeta porijeklo i razvitak muzeja, konzultirat ćemo mnoga recentna djela koja opširno govore o tome, ali ovdje ćemo naglasiti samo osnovne odrednice koje su vodile prema stvaranju muzeja. To je razvitak muzeja od antičkog doba preko srednjeg vijeka do renesanse i 17. st., širenja prosvjetiteljskih ideja u 18. st., do 19. st. koje možemo nazvati stoljećem muzeja, zatim razvitak muzeja od 1920. godine. (Gob, Drouguet 2007: 22-36)

Prije utvrđivanja muzealne institucije potrebno je utvrditi kada i zašto su nastale zbirke. Zbirke nastaju u antici te prvi zapisi o jednoj zbirci dolaze iz vremena vladavine kraljeva Novoga Babilonskog Carstva (7. – 6. stoljeća pr. n. e.). U Klasičnoj Grčkoj zbirka dobiva vjersku konotaciju, sabiru se tzv. blaga za velika svetišta, u 5. stoljeću u najstarijoj javnoj galeriji u Akropoli čuvale su se zbirke slikara onog vremena. U Helenističko doba prisutno je divljenje klasičnoj prošlosti. Vladari i moćnici imaju kopije značajnih klasičnih djela zahvaljujući kojima danas znamo kako su izgledali originali. U Rimu se izlažu veličanstvene skulpture u vrtovima i raskošnim ljetnikovcima. Srednji vijek je doba kada crkvene i samostanske riznice sabiru kultne predmete i religijska umjetnička djela. (Gob, Drouguet 2007: 22-24)

Zbirke su nastajale iz različitih pobuda, iz znatiželje, zbog zanimanja za prošlost, zbog pobožnog štovanja predmeta, kulta ljepote, željom za posjedovanjem i izražavanjem moći i drugih. (Gob, Draouguet 2007: 22- 23)

U 13. stoljeću u Italiji počinju se stvarati velike zbirke vrijednih knjiga, umjetnina, egzotičnih predmeta i dragocjenosti. U renesansi se ponovno otkrivaju i prevode stari grčki i latinski pisci, humanizam postavlja čovjeka u središte svog razmatranja. Umjetnička ostvarenja nalaze svoj smisao, a zanimanje za antiku povećava se u razdoblju značajnih povijesnih zbivanja kao

što je povratak pape u Rim nakon avignonskog sužanjstva i raskola između Istočne i Zapadne crkve. Umjetnička zbirka obitelji Medici u Firenci jedna je od najznamenitijih zbirki talijanskog, njemačkog, nizozemskog i flamanskog slikarstva, tapiserije i antičke skulpture, koja se nalazi u sklopu imponantnih građevina u povijesnom središtu Firence, a u drugom dijelu građevine, u drugoj palači nalazi se zbirka od približno 1300 autoportreta od renesanse do danas. Strast za antičkom kulturom i kolekcionarstvom širi se izvan granica Italije. Cijela Europa se posvećuje kolekcionarstvu. (Gob, Drouguet 2007: 24-26)

Pojavom Francuske revolucije društvo će se kroz svoje političke predstavnike izjasniti o tome što očekuje od muzeja – čuvati, zaštititi kulturnu baštinu i pokazati narodu kulturno nasljeđe, educirati ga o smislu umjetnosti, zatim proučavati povijest i arheologiju na tom kulturnom blagu, te u konačnici uzdići narod i potvrditi postojanje nacije. (Gob, Drouguet 2007: 27)

Ukoliko želimo utvrditi glavne karakteristike 18. stoljeća, a da se tiču muzeja, bile bi te da se zbirke otvaraju javnosti, mijenjaju status – privatne postaju javne, dakle o njima počinje skrbiti država. Kao primjer te promjene svjetonazora je postupak posljednje nasljednice obitelji Medici koja 1737. godine ustupa državi Toscani cjelokupnu obiteljsku zbirku. Sljedeća karakteristika, odnosno promjena u 18. stoljeću u razvitku muzeja, je pretvaranje zbirki rijetkih predmeta u sustavne skupove i osmišljeno prezentiranje umjetnina. Ovo stoljeće obilježava i osnivanje značajnog Louvrea, muzeja u palači. Louvre nije prvi javni muzej u Europi, a niti u Francuskoj, ali je posebno važan zbog revolucionarnog konteksta u kojem je nastao, opsežnosti prikupljenih zbirki, po univerzalnom karakteru koji će prvi put dobiti muzej. (Gob, Drouguet 2007: 28- 29)

U 19. stoljeću postoje već brojni muzeji diljem Europe. Umjetnički muzeji su najbrojniji, proizašli iz velikih privatnih zbirki. Muzeje se tada razvrstavalo u tri osnovne kategorije: umjetnički muzeji, muzeji prirodnih znanosti i povijesni muzeji. Ubrzo slijede i arheološki muzeji. Arheologija se kao znanost osamostaljuje zbog velikih ekspedicija i iskapanja u Italiji i Egiptu. Osnivaju se novi muzeji i širi se njihova tematika, a to su muzeji suvremenih umjetnosti, znanosti i tehnike i etnografski. Muzej koji je nastao u Europi pojavljuje se i na

drugim kontinentima. U Americi uvode novosti u povijest muzejske institucije. (Gob, Drouguet 2007: 32-34)

Razvoj muzeja u 20. stoljeću, nakon šezdesetih godina se ubrzava. Produbljuju se i učvršćuju ranija postignuća. U muzejima se otvaraju laboratoriji za proučavanje i restauraciju, razvijaju se znanstvene aktivnosti, katalogizacija se usavršava ponajprije zahvaljujući razvitku mekanografije, a zatim informatike pružajući istraživačima u velikim muzejima pouzdanu pomoć. Razlika između Europe i Amerike u pogledu razvitka muzejskih djelatnosti tijekom druge polovice 19. stoljeća je ta da europski kustosi kao da ostaju nezainteresirani za didaktičke aktivnosti i muzejsku publiku, i kao da je glavna funkcija kustosa očuvanje predmeta dok se u Americi te promjene događaju puno prije. (Gob, Drouguet 2007: 36-38)

3.2. Hrvatska u XIX. stoljeću u povijesnom i kulturnom kontekstu

Devetnaesto je stoljeće doba velikih promjena u muzejskom svijetu. Zapravo to je tek početak muzeja u smislu državne institucije. Prvo je prosvjetiteljstvo bilo izvorište modernih znanstvenih disciplina, što je stimuliralo i nastanak muzeja, a romantizam kao temeljna odrednica druge polovice 19. stoljeća okreće se srednjem vijeku generirajući uz ostalo i pojavu modernih nacija. (Maroević 2009: 245)

Na početku 19. stoljeća hrvatskoj kulturi prijete iščeznuće, a tradicijama hrvatskoga kraljevstva ukinuće. Dolazi do preporoda gdje se javljaju nove snage koje uz velike promjene u političkoj i kulturnoj orijentaciji ipak uvode Hrvatsku u tokove modernizacije na europskom kontinentu i do razdoblja moderne. Hrvatska će doseći domete koji se nerijetko mogu mjeriti s europskim i svjetskim, ali se svakako uklapaju u europske tokove. (Ježić 2009: 9)

Drugu polovicu 19. stoljeća karakterizira specijalizacija muzeja. Najznačajnija muzejska ustanova tog razdoblja bio je Muzej za umjetnost i obrt koji na poticaj Izidora Kršnjavoga

Društvo umjetnosti utemeljuje 1879. godine kao odjel Narodnog muzeja. (Maroević 2009: 250)

U dugome 19. stoljeću Hrvatska doživljava pad Venecije, kraj Svetoga Rimskog Carstva, nastanak Carevine Austrije, napoleonske ratove i stvaranje Napoleonove Ilirije, restauraciju Habsburške Monarhije na cjelokupnome području uključujući sada i Dalmaciju i Istru, ali usprkos tome neujedinjavanje hrvatskih zemalja i odvajanje uprave u Dalmaciji od uprave u Hrvatskoj i Slavoniji, Metternichov apsolutizam, revoluciju 1848., rat s Mađarima, Bachov apsolutizam, razdoblje obnove parlamentarizma i sloboda, stvaranje Austro-Ugarske kao novog državnog ustroja koji će trajati pola stoljeća, sklapanje Hrvatsko-ugarske nagodbe, stvaranje velikosrpske ideologije, izbijanje Prvog svjetskog rata, nestanak četiriju carstava: Austrijskoga, Njemačkoga, Ruskoga i Osmanskog Carstva, mirovne ugovore u pariškim predgrađima i ujedinjavanje Hrvatske i južnoslavenskih zemalja dotadašnje Carevine i Kraljevine s Kraljevinom Srbijom u novu državu, Kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca pod srpskom dinastijom. Svi su ovi burni događaji koji čine 19. stoljeće toliko bitni za stvaranje moderne Hrvatske. (Ježić 2009: 9)

Ilirski pokret, kasnije hrvatski narodni preporod, javlja se u Hrvatskoj i Slavoniji tridesetih godina 19. stoljeća i vezuje se uz dominantnu ličnost Ljudevita Gaja, a označuje formaliziranje građanskoga projekta kojim se utemeljuje moderna hrvatska nacija. (Maroević 2009: 245-246)

Bitno je obilježje 19. stoljeća u Hrvatskoj kao i u Europi institucionalizacija naobrazbe i kulture, u kojoj znatnu ulogu imaju građanska inicijativa i udruge, a u drugoj polovici stoljeća obrazovni i znanstveni rad i razvitak sve će više poduprijeti i preuzeti država. Tu možemo istaknuti razvoj muzeja u kojima prirodna i kulturna baština u skladu s modernim shvaćanjima dobiva znanstvenu obradu i služi naobrazbi. Iako je Hrvatska u tim vremenima na rubu Europe, ona u glavnim crtama slijedi europske težnje. Djela europskih putopisaca i istraživača upoznaju svijet s egzotičnom istočnom obalom Jadrana. (Maroević 2009: 246)

Muzeji u Hrvatskoj u to vrijeme nastaju kao institucije pokazujući time i mentalitet društva tog razdoblja. Malobrojne plemićke zbirke traju još neko vrijeme, a muzeji kao institucije neposredni su odraz francuskih ideja, težnje prema državnom utjecaju na području čuvanja baštine i prema demokratizaciji uporabe muzeja. Uz prisutnost globalnog interesa za starine dva su temeljna sadržaja skupljanja predmeta u Hrvatskoj, a to su klasična antička baština i prirodoslovlje. Bogatstvo antičkih nalaza prisutno je u priobalnim područjima od Salone i Dioklecijanove palače do Pule, a raznolikost prirodnog svijeta od dinarskog krša do Panonske nizine. Prisutan je bio interes za skupljanje, a i interes bečkog dvora da iz tek pripojenih krajeva prenese u Beč vrijedne antičke spomenike. (Maroević 2009: 247)

3.3. XX. stoljeće

Razdoblje prve polovice 20. stoljeća doba je daljnjeg razvoja specijaliziranih muzejskih ustanova u većim i manjim gradovima – u Zagrebu, Splitu, Dubrovniku, Cavtatu, Šibeniku, Varaždinu, Varaždinskim toplicama, Ozlju, Slavonskoj Požegi, Vidu, Slavanskom Brodu. (Šakaja 1999: 53)

Poslije Drugog svjetskog rata razvoj muzeja u Hrvatskoj odvija se pod snažnim ideološkim pritiskom. Osnivaju se muzeji koji skupljaju i dokumentiraju građu o povijesti socijalnih pokreta, Komunističke partije i narodnooslobodilačke borbe na području Hrvatske. U drugoj polovici 20. stoljeća osniva se mnoštvo lokalnih i regionalnih muzeja sve to pod utjecajem demokracije i decentralizacije kulture, ali i socijalističkog pristupa kulture narodu. Lokalni, odnosno gradski muzeji za razliku od većine drugih vrsta muzeja osnivaju se manje više jednakomjerno u svim dijelovima Hrvatske. (Šakaja 1999: 53)

Početakom devedesetih godina na području Hrvatske, prema podacima Muzejskog dokumentacijskog centra⁴ djelovalo je 200 laičkih muzeja i 85 sakralnih. Prema podacima Registra muzeja, galerija i zbirki u RH temelji se i Vodič kroz hrvatske muzeje i zbirke

⁴ MDC – javna je ustanova osnovana 1955. godine kao dokumentacijska, informacijska i komunikacijska točka hrvatske mreže muzeja.

Muzejskog dokumentacijskog centra. U Vodiču je predstavljeno 265 muzeja i zbirki, od institucija s dugogodišnjom tradicijom i građom izuzetne kulturne i povijesne vrijednosti u nacionalnim razmjerima, do malih zbirki i ambijetalnih cjelina zahvaljujući entuzijazmu lokalnih zajednica i pojedinaca. Danas se u istom Registru vodi 284 muzeja. (<http://www.mdc.hr/hr/mdc/publikacije/vodici/vodic-kroz-hrvatske-muzeje-i-zbirke/>, preuzeto 12. prosinca 2015.)

3.4. Povijest muzeja u Hrvatskoj

Vrlo je teško odrediti početke muzejske djelatnosti u Hrvatskoj. Oni se vežu uz pojedine ličnosti koje su se isticale širinom svog obrazovanja i interesa, ili pak uz plemićki i crkveni stalež kojima je prikupljanje predmeta obaveza ili karakteristika pripadnosti staležu. (Zgaga 1990: 8)

Prva polovica 19. st. vrijeme je osnivanja narodnih muzeja kao odraz utemeljenju moderne nacije i kao odraz duha vremena. Muzeji postaju memorijalna mjesta, institucionalizirani su na demokratskim zasadama društva. U mnogim europskim gradovima dolazi do utemeljenja narodnih muzeja, koji su bili smješteni u posebnim zgradama koje su bile poput onih kazališnih, koncertnih dvorana, nacionalnih knjižnica i velikih umjetničkih paviljona. U Hrvatskoj se ideja narodnog muzeja javlja gotovo istodobno kao i u središtima razjedinjenog kraljevstva. Javljaju se dva muzeja kao središta, Narodni muzej u Zadru, središtu Dalmacije i Narodni muzej u Zagrebu, središte Hrvatske i Slavonije. (Maroević 2009:248)

Druga polovica 19. stoljeća vrijeme je buđenja narodne svijesti u Hrvata kada su hrvatski rodoljubi izvor inspiracije nalazili u pjesništvu, kulturi, jeziku i sl. U Hrvatskoj je to vrijeme velikih političkih i društvenih promjena.

Hrvatska muzejska zajednica ističe 1750. godinu kao godinu osnutka tzv. prve službene muzejske zbirke, tu je riječ o lapidariju splitskog nadbiskupa Pacifica Bize oblikovanom od uzidanih ulomaka iz obližnje starokršćanske Salone i uspostavljanom u atriju nadbiskupske palače. Bila je riječ o privatnoj zbirci, ali lapidarij je nosio i formalni naslov *Museum archiepiscopale Spalatium*. Zaboravljeno je navođenje dokaza u prilog otvorenosti te zbirke

javnosti. Otvorenost i dostupnost zbirki svim građanima i korištenje njima za obrazovanje bile su osnovna obilježja modela javnog muzeja stvorenog tijekom Francuske revolucije, na kraju 18. stoljeća, a ova je zbirka bila upravo takva, otvorena za javnost, mnogo prije nego što je u razvijenijim europskim državama to postala praksa. (Vujić 2000: 22)

Početak 19. stoljeća maršal Marmont, glasoviti guverner Ilirskih provincija, potaknuo je osnutak lapidarija u Augustovom hramu u Puli. Sve dosada poznate zbirke kamenih ulomaka na Jadranu bile su smještene u privatnim ili crkvenim palačama dok je lapidarij u Puli uspostavljen u javnom spomeniku rimske arhitekture – Augustovom hramu. (Vujić 2000:22)

Već poznat sabirateljski duh dovest će i do osnutka Muzeja starina ili Arheološkog muzeja u Splitu 1820. godine. Njegova građa se temelji na nalazima arheoloških istraživanja Salone i Dioklecijanove palače. Pojava arheoloških muzeja na našim prostorima rezultat je bogate antičke arheološke baštine. Ovo govori da su najvažnije antičke građevine na istočnoj obali Jadrana bile kohezijske točke za utemeljenje zbiraka od kojih se splitska nastavlja kao Arheološki muzej, a zbirka u Puli doživljava institucionalizaciju u Arheološki muzej Istre. (Vujić 2000: 22)

Sve te pojave i pokušaji vezani za istočni prostor Jadrana predstavljaju muzeološke projekte karakteristične za određeno kulturno-povijesno razdoblje i prostor u kojem se još nije promišljalo o Hrvatskoj kao cjelini. Tek će Ljudevit Gaj kao idejni začetnik Narodnog muzeja u Zagrebu, obraćajući se caru i kralju u Beču, progovoriti o stanovnicima kraljevine Dalmatinske, Horvatske i Slavonske kao vjernim Ilirima za koje napokon treba osmisliti gospodarski, znanstveni i kulturni napredak. Tako da Narodni muzej u Zagrebu ima osobito značenje u povijesti muzeja u Hrvatskoj. (Vujić 2000: 23)

Podaci koji govore o konceptu Narodnog muzeja u Zagrebu kažu nam da je on rođen kao i brojni tadašnji srednjoeuropski nacionalni muzejski projekti na devetnaestoljetnom razvoju samosvijesti pojedinih nacija i njihovih želji za oblikovanjem vlastitog identiteta te istodobno na prosvjetiteljskim idejama o promicanju i razvoju znanosti. Predmete se počelo prikupljati i

prije Gajeva preporodnog programa, a pogotovo nakon 1841. godine kad je brigu o muzeju preuzelo Hrvatsko–slavonsko gospodarsko društvo. Zbirke muzeja prvi su put pokazane javnosti 1846. godine u palači grofa Draškovića. Palača je tada nosila naziv Narodni dom, a to nam ime govori o kulturnom programu uspostavljenom na institucijama otvorenim svima za osvješćivanje nacionalnog identiteta. Zagrebački Narodni dom nikad nije dobio svoju muzejsku zgradu, iako se o njoj govorilo. On je vrlo brzo nakon što su mu odobrena pravila, razdijeljen na samostalne odjeljke, koji su se s vremenom organizacijski i prostorno odijelili i pretvorili u samostalne muzeje. Tako da je Hrvatska slijedom svoje sudbine, ostala jedina zemlja u ovome dijelu Europe koja nije zadržala svoj Narodni dom kao središnju muzejsku instituciju. (Vujić 2000: 25)

Političke i društvene promjene, rat s Mađarima, borba protiv mađarizacije, Bachov apsolutizam, nisu doprinijeli daljnjem napretku. Zbirke nisu zajedno zaživjele u sklopu samostalno državne institucije i nikada nisu dobile cjelovit muzejski prostor. Zbog specijalizacije muzeja, koja se događa tijekom 19. st., možemo i dijelom razumjeti zašto se pitanje prostora, koji bi bio vjerodostojan Narodnome muzeju nije razriješilo. Ipak ostaje pitanje zašto se hrvatski muzejski pokret vrlo brzo raslojio ako je nastao na tradiciji razdoblja u kojem je utemeljenje i cjelovitost narodnih muzeja bilo gotovo pravilo. (Maroević 2009: 249)

Iz dnevničkih zapisa, osobnih iskaza i arhivskih dokumenata moguće je uvidjeti da se radi o sukobu interesa, između osoba uključenih u prikupljanje i istraživanje muzejske građe i oblikovanje muzeja. (Vujić 2000:36)

U daljnjem razvoju muzeja treba istaknuti osnivanje umjetničke galerije koja prikazuje domet skupljanja umjetnina. Biskupovom darovnicom 1868. godine u Zagrebu u okviru Južnoslavenske akademije znanosti i umjetnosti osniva se Strossmayerova galerija starih majstora po kriteriju međunarodno priznatih vrijednosti. Ova muzejska umjetnička ustanova je jedina koja je kontinuirano djelovala od svog osnutka u 19. st. (Vujić 1991-1992: 54) Umjetnički muzeji i galerije nastavljaju tradiciju povijesne podjele na umjetničke i prirodoslovne zbirke. U mnogim zemljama nastavljaju živjeti kao galerije jer termin muzej i

dalje tijekom 19. stoljeća zadržava temeljno znanstveni i edukacijski karakter. (Maroević 1993: 36)

Muzeji za umjetnost i obrt javljaju se u drugoj polovici stoljeća kao spona između zbirki umjetničkih i tehničkih muzeja. To je vrijeme naglih promjena u obrtu i umjetničkom oblikovanju predmeta, zbog rasta industrije i proizvodnje te pojavom dizajna. U Zagrebu se na inicijativu Društva umjetnosti i njegova predsjednika Izidora Kršnjavog 1880. godine osniva Muzej za umjetnost i obrt. Namjera im je bila stvoriti zbirku uzoraka za majstore obrtnike i umjetnike kojima treba da ponovno unaprijede svoju proizvodnju predmeta svakodnevne upotrebe. Osnovna zadaća bila je očuvanje tradicionalnih vrijednosti narodnog obrta, ali i stvaranja nove estetičke kulture građanskoga sloja. Izvorni koncept ove vrste muzeja je prikupljanje i izlaganje zbirki obrtnih predmeta, tehnoloških te umjetničkih zbirki uključujući modele, odljeve, kopije i tlocrte, a sve u službi nastave na obrtnoj školi, te pouke građanstva o umjetničkom i kućnom obrtu. Već 1882. uz muzej je osnovana i obrtna škola koja i danas djeluje kao Škola za primjenjenu umjetnost i dizajn. (Vujić 2000: 27)

Pojavu etnografskih muzeja uzrokovao je pojačan interes za narodnu kulturu koja se do tada smatrala bezvrijednom, ali i kulturu izvanoeuropskih naroda. Etnolozi se bave materijalnom kulturom naroda i pojedinca. U istom razdoblju osnivanja etnografskih muzeja razvijaju se i antropološki muzeji. Skupljanje etnografskih materijala u Hrvatskoj počinje 1874. godine, a 1922. godine je otvoren Etnografski muzej u Zagrebu. (Maroević 1993: 40)

U 19. stoljeću razvijaju se i prirodoslovni muzeji. U Hrvatskoj se prirodoslovni materijal skuplja u okviru Narodnog muzeja u Zagrebu što smo prije u tekstu spomenuli. Raznolikost prirodnog svijeta od dinarskog krša do Panonske nizine vrijednost je zbog koje se prikupljaju raznorodni prirodni materijali. (Maroević 2009: 247) Značajna je zbirka prvog hrvatskog muzeologa Mijata Sabljara, „pravog zaljubljenika u skupljanje i čuvanje baštine“, kako ga je nazvala dr. Žarka Vujić. Vrlo brzo nakon osnutka Narodnog muzeja Mijat Sabljara poklonio je Muzeju bogatu zbirku ruda i školjkaša koja predstavlja svojevrsni temelj današnjeg bogatog i raznovrsnog geološko-paleontološkog fundusa Hrvatskog prirodoslovnog muzeja.

(www.hpm.hr/Odjeli i zbirke/Geološko-paleontološki odjel/Povijest geološko-paleontološkog odjela, preuzeto 15. siječnja 2016.)

Godina 1907. bila je značajna zbog nekoliko događaja koji će obilježiti povijest grada Zagreba te usmjeriti njegov razvoj kao metropole. Neosporna je činjenica da je Zagreb tada dobio potpuno novi izgled uvođenjem električne energije, ali i otvaranjem nove ustanove koja će se pokazati kao baštinik, ne samo povijesti grada, već i njegove svakodnevica, a svakodnevica, tada novootvorene ustanove, traje već stotinu godina. Riječ je o Muzeju grada Zagreba. Zanimljivo je da muzej tada još nije bio otvoren za javnost. Bilo ga je moguće posjetiti uz prethodnu najavu, a razlog tome nedovoljan je broj prikupljenih predmeta za stalni postav. Naime, prije samog otvorenja muzeja, upućen je poziv građanima koji ih je trebao osvijestiti i potaknuti na darivanje predmeta muzeju, što je početak stalne suradnje između Muzeja i Zagrepčana. Istovremeno su osnovani i Gradska knjižnica i Arhiv te su tako formirane institucije za baštinjenje povijesti grada Zagreba u svim njegovim aspektima. Ubrzo je postalo jasno kako postojeća lokacija nije dovoljna za potrebe Muzeja, a na tu problematiku osvrnula se i Marija Jurić Zagorka u članku *Svetinje grada Zagreba* u *Jutarnjem listu*. Godine 1926. pronađeno je privremeno rješenje smještaja Muzeja grada Zagreba u prizemlju Umjetničkog paviljona na Trgu kralja Tomislava.

https://www.google.hr/search?q=Povodom+stote+onljetnice+Muzeja+grada+Zagreba&ie=utf-8&oe=utf-8&gws_rd=cr&ei=R1ieVuOICYL5ygOjnKTQDg#, preuzeto 15. siječnja 2016.)

Kraj 19. i početak 20. stoljeća vrijeme je specijalizacije muzeja. Pored spomenutih arheoloških i narodnih muzeja pojavljuju se u Europi, a zatim vrlo brzo i u Hrvatskoj, umjetnički muzeji (Strossmayerova galerija starih majstora u Zagrebu, 1884.), muzeji za umjetnost i obrt (Muzej za umjetnost i obrt u Zagrebu, 1880.), povijesni muzeji (Muzej hrvatskih starina u Kninu, 1893.), etnografski muzeji (Etnografski muzej u Splitu, 1910. i Etnografski muzej u Zagrebu, 1919.), prirodoslovni (prirodoslovne zbirke u Narodnom muzeju u Zagrebu 1843., u Zadru 1838. i u Dubrovniku 1867.). U isto vrijeme se u Hrvatskoj osniva mnoštvo lokalnih i regionalnih muzeja, u Dubrovniku, Poreču, Osijeku, Osoru, Cresu, Rijeci i Puli, jedino se tehnički muzej pojavljuje nešto kasnije, 1954. godine u Zagrebu. (Šakaja 1999: 53)

U prvoj polovici 20. stoljeća nastavit će se daljnji razvoj specijaliziranih muzeja u Zagrebu, Splitu, Dubrovniku, Cavtatu, Šibeniku, Varaždinu, Varaždinskim toplicama, Ozlju, Slavonskoj Požegi, Vidu i Slavnskome Brodu. (Šakaja 1999: 53)

4. 4.1. Počeci muzejske priče u Zagrebu - prva muzejska ustanova u Zagrebu – Narodni dom

Prva muzejska ustanova u Zagrebu bio je Narodni muzej, preteča današnjeg Arheološkog, Prirodoslovnog i Hrvatskog povijesnog muzeja koji je otvorio svoje zbirke javnosti 1846. godine u klasicističkoj palači grofa Draškovića. Koncept Narodnog muzeja i njegov razvoj vrlo je važan za hrvatsku muzeologiju. Ta je godina priznata kao godina osnutka zbog uočenih svih triju muzeoloških funkcija, a to su zaštita (sabiranje i fizička zaštita, inventiranje), istraživanja (prvi znanstveni prilozi na hrvatskom jeziku vezani uz terenska istraživanja i prikupljanja građe za muzej) i komunikacije. Navedenoj bitnoj godini predhodilo je mnogo kulturnih zbivanja koja su u sebi nesumnjivo nosila neka obilježja muzealne djelatnosti. Za osnutak Narodnog muzeja bio je ključan program nacionalnog kulturnog društva – Društva narodne izobrazbenosti ilirske u kojem je bilo predviđeno utemeljenje ustanova nužnih za ostvarenje narodnog preporoda, Narodne čitaonice (1838.), zatim Narodnog kazališta (1840.), Gospodarskog društva (1841.), Matice ilirske (hrvatska) (1842) i spomenutog Narodnog muzeja (1846). Koncept narodnih muzeja predstavlja za prostor srednje i istočne Europe muzeološki razvoj reprezentativan za prvu polovicu 19. stoljeća. (Vujić 2000: 23-26)

Jednako važno činu otvaranja muzeja u Hrvatskoj bilo je plasiranje same ideje o narodnom muzeju. Palača u kojoj se nalazio Narodni muzej, nosila je znakovit naziv – *Narodni dom*. To ime nam govori o novom kulturnom programu, uspostavljenom na institucijama otvorenim svima za pouku i za osvješćivanje nacionalnog identiteta.

Zbirke nisu zajedno zaživjele u sklopu samostalne državne institucije zbog stjecaja različitih okolnosti i nikada nisu dobile cjelovit muzejski prostor. Zbog toga zaključujemo da je zapravo to nedovršeni projekt Narodnog muzeja u Zagrebu.

U ožujku 1866. godine car Franjo Josip 1. je potvrdio pravila muzeja kao zemaljskog zavoda pod upravom Akademije. Institucija se podijelila na Prirodoslovni i Arheološki dio, razdvojila zbirke prostorno, ali i organizacijski. Zanimljivo je kako je Ljudevit Gaj u svom preporodnom programu govorio o potrebi sjedinjenja duhovnih moći hrvatskog naroda. Preporodne

institucije nisu smjele istaknuti pridjev hrvatski, odnosno ilirski, a kultura i politika su bile nespojive. No bili su prisutni osobni sukobi snaga i interesa glavnih sudionika društvenog i kulturnog preporoda i to je otežavalo stvaranje jedinstvene duhovne moći i na mikrorazini. Pridodamo li opisanim otporima i snažan razvoj znanosti koji se reflektirao u postanku specijaliziranih muzeja shvaćamo zašto u potpunosti nije uspio projekt Narodnog muzeja u Zagrebu. (Vujić 2000: 25)

4.2. Trgovačko–obrtni muzej

Trgovačko–obrtni muzeji su vrlo usko povezani s muzejima za umjetnost i obrt. Oni su pripadali svijetu promicanja domaće trgovine i obrta, a ne poučavanju ili drugim zadaćama.

Zagrebački Trgovačko-obrtni muzej jedan je od rijetkih koji je dobio svoju funkcionalnu zgradu. To je bio zatvoreni velesajamski prostor u kojem se mogao prikazati doseg hrvatskog obrtništva i kućnog obrta. Muzej je zaživio 1904. godine, u trenutku kada su slični muzeji u susjednim zemljama, preoblikovali svoje aktivnosti. Bilo je potrebno više od dva desetljeća upornog rada samo na podizanju zgrade. Izgleda da ni ta institucija nije na vrijeme zaživjela. Manja zbirka predmeta kućnog obrta prerasla je u etnografsku izložbu i nadvladala promidžbeni i prodajni karakter trgovačko-obrtnog muzeja. Razvoju muzeja štetio je otpor, odnosno odbijanje potvrđivanja pravila muzeja 1894. godine u Budimpešti. Podružnicama Ugarskoga trgovačkog muzeja na Balkanu zagrebački je bio izravna konkurencija tako da su Mađari inzistirali na uspostavi i ugarskog dijela muzeja u Zagrebu, te su odbili pridjev "hrvatski" u nazivu institucije. Muzej se polako transformira u etnografski, pa poslije I. svijetskog rata dobiva to ime. (Vujić 2000: 27-29)

Slika 1. Reprezentativna secesijska palača u kojoj se nalazio Trgovačko-obrtni muzej 1904. godine. (Preuzeto sa službene internetske stanice Etnografskog muzeja 22. siječnja 2016., <http://www.emz.hr/O%20muzeju/Povijest%20muzeja>)

4.3. Muzej grada Zagreba

Gradski muzej u Zagrebu osnovala je Družba *Braća hrvatskog zmaja*, a prvim ravnateljem postao je Emilij pl. Laszowski, povjesničar i arhivist, ujedno i veliki meštar Družbe. Muzej je otvoren 7. prosinca 1907. godine, a otvorio ga je tadašnji gradski načelnik Milan Armuš u Kuli nad Kamenitim vratima. Dvije godine od otvorenja 1909. održana je prva izložba u muzeju nad Kamenitim vratima, koja je bila ujedno i jedina izložba održana na toj lokaciji Muzeja. Ubrzo je postalo jasno kako postojeća lokacija nije dovoljna za potrebe Muzeja, te je 1926. godine pronađena privremena lokacija Muzeja, u prizemlju Umjetničkog paviljona na Trgu kralja Tomislava. Gradski muzej dobiva i stalan postav koji 14. kolovoza svečano otvara tadašnji zagrebački načelnik Vjekoslav Heinzl.

https://www.google.hr/search?q=Povodom+stote+onljetnice+Muzeja+grada+Zagreba&ie=utf-8&oe=utf-8&gws_rd=cr&ei=R1ieVuOICYL5ygOjnKTQDg#, preuzeto 15. siječnja 2016.

Dvije godine kasnije muzej je dobio jednog od najznačajnijih ravnatelja u svojoj povijesti, profesora Gjuru Szabu, koji donosi prvi statut Muzeja tako da službeni naziv Muzeja tada glasi Muzej grada Zagreba. Ujedno osniva stručnu knjižnicu muzeja.

https://www.google.hr/search?q=Povodom+stote+onljetnice+Muzeja+grada+Zagreba&ie=utf-8&oe=utf-8&gws_rd=cr&ei=R1ieVuOICYL5ygOjnKTQDg#, preuzeto 15. siječnja 2016.)

Bez obzira na razvoj muzeja i dalje je postojeći problem bio manjkavost prostora Muzeja koji već tada broji 2998 predmeta, a stručna knjižnica ima 1010 naslova. Godine 1945. Muzej se seli na novu lokaciju u baroknu palaču u Opatičkoj ulici. U ožujku sljedeće godine otvoren je stalan postav muzeja. Posljednji put Muzej se seli 1947. godine, te mu nova stalna adresa postaje bivši samostan klarisa u Opatičkoj ulici. Novi stalni postav otvoren je 1949. godine i nosio je naziv *Historijski razvitak Zagreba (od prapovijesti do kraja 18. stoljeća)*. Muzej nastavlja i sa stalnom izložbenom djelatnošću.

https://www.google.hr/search?q=Povodom+stote+onljetnice+Muzeja+grada+Zagreba&ie=utf-8&oe=utf-8&gws_rd=cr&ei=R1ieVuOICYL5ygOjnKTQDg#, preuzeto 15. siječnja 2016)

U Vodiču Muzeja grada Zagreba, 1987. godine najavljeni su planovi o budućnosti Muzeja, neki su preduvjeti ostvareni 1991. godine. Voditelj projekta obnove muzeja i novog stalnog postava bio je ravnatelj muzeja Vinko Ivić. Prvi dio obnovljenog Muzeja grada Zagreba svečano je otvoren u lipnju 1997. godine, a drugi dio na Dan grada Zagreba, 16. studenog 1998. godine. Najnoviji stalan postav nagrađen je nagradom grada Zagreba, a najveće priznanje Muzeju sigurno je bilo ono 2000. godine kada je Muzej nominiran za nagradu Europski muzej godine.

https://www.google.hr/search?q=Povodom+stote+onljetnice+Muzeja+grada+Zagreba&ie=utf-8&oe=utf-8&gws_rd=cr&ei=R1ieVuOICYL5ygOjnKTQDg#, preuzeto 15. siječnja 2016.)

4.4. Strossmayerova galerija starih majstora

Ako je riječ o najznačajnijim i najutjecajnijim osobama 19. stoljeća u kulturnom, društvenom, umjetničkom kontekstu, onda je nemoguće izostaviti Josipa Jurja Strossmayera

(1815.–1905.), biskupa, teologa, političara, kulturnog djelatnika i pisca. Jedna od njegovih zasluga je osnutak Strossmayerove galerije starih majstora. Biskup Strossmayer je svoja dragocjena umjetnička djela koja je posjedovao darovao hrvatskom narodu, na način da je odlučio osigurati zgradu u kojoj bi umjetnička djela bila izložena. Svojim činom je obogatio ove prostore i narod kulturno–umjetničkom institucijom, galerijom koja dandanas služi kao galerijski prostor koji zainteresirani mogu posjetiti. Galerija se nalazi u palači Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu.⁵ (Zgaga 2011: 380)

J. J. Strossmayer kao biskup naslijedio je imanja đakovačke biskupije koja je iskoristio za kasnija darivanja na kulturnom i prosvjetnom polju. Potaknut zbirkama koje je vidio u inozemstvu, dok je u velikim europskim gradovima boravio tijekom i nakon studija, započeo je sa sakupljanjem umjetnina, prvo s namjerom da njima ukrasi svoj biskupski dvor, ali kasnije je odlučio da sakupljene umjetnine smjesti u muzej koji će služiti narodu. (Jukić Pranjić i Bračun Filipović 2014: 128)

U sljedećih deset godina Strossmayer je sakupio 117 slika koje je darovao Hrvatskoj akademiji znanosti i umjetnosti. Od tada, 1868. pa do dovršetka nove zgrade sakupio je još 167 umjetničkih djela i nastavio je darivati galeriju sve do svoje smrti. Ta je biskupova darovnica potaknula i druge, bogate obitelji na darivanje umjetnina Galerije HAZU. Tako da danas fundus galerije ima oko 3 000 umjetnina, uglavnom slika, ali i grafika i skulptura. (Jukić Pranjić i Bračun Filipović 2014: 128)

Za izgradnju palače Strossmayer je darovao određeni dio novca te je dao angažirati arhitekta Friedricha von Schmidta, koji je došao iz Beča, a njemu se pridružio i njegov učenik Herman Bolle. Gradnja palače dovršena je 1880. godine, ali je velik potres, koji je ubrzo nakon toga

⁵ Kasnije u tekstu HAZU.

pogodio Zagreb, teško ošteti zgradu. Graditeljima je za obnovu trebalo pune četiri godine. Palača je svečano otvorena 9. studenog 1884. i tada je predana Upravi HAZU. (Jukić Pranjić i Bračun Filipović 2014: 129)

Strossmayerova galerija starih majstora nalazi se i danas u palači Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu. Umjetnine su izložene tako da posjetitelji tijekom razgledavanja mogu razumjeti kako su se od 14. do 19. st. u Europi razvijali stilovi slikanja nazvani "slikarskim školama". U atriju palače smještena je originalna Bašćanska ploča. Ona je iz crkvice sv. Lucije u Jurandvoru na otoku Krku prenesena u palaču HAZU kako bi se sačuvala od oštećenja i što dulje ostala u obliku u kakvom je pronađena. ((Jukić Pranjić i Bračun Filipović 2014: 130-131)

5. Muzej za umjetnost i obrt

Slika 2. Zgrada Muzeja za umjetnost i obrt, koja se nalazi na Trgu maršala Tita, nasuprot Hrvatskog narodnog kazališta. (Preuzeto sa službene internetske stanice Muzeja za umjetnost i obrt, 22. siječnja 2016., <http://www.muio.hr/>)

5.1. Osnivanje muzeja

Muzej za umjetnost i obrt nastao je 1880. godine i bio je jedna od prvih institucija takve vrste u Europi.⁶ Osnivanje muzeja je iniciralo tadašnje Društvo umjetnosti na čelu s predsjednikom Izidorom Kršnjavijem. Na osnivanje i daljnju djelatnost muzeja utjecale su teoretske postavke pokreta *Arts & Crafts* u Engleskoj. Koncept muzeja za umjetnost i obrt karakterističan za prostor srednje i istočne Europe javlja se u drugoj polovici 19. stoljeća. Djelovanje muzeja je usmjereno k očuvanju tradicionalnih vrijednosti narodnog obrta i stvaranju nove estetičke kulture građanskog sloja. (Zgaga 2011: 364.)

⁶ U daljnjem tekstu MUO.

Detaljnu Kršnjavijevu biografiju obradila je Olga Maruševski, povjesničarka umjetnosti, ne ispuštajući nijedan segment njegovog plodnog djelovanja. U knjizi Olge Maruševski se zasebno obrađuju njegovi najvažniji doprinosi hrvatskoj kulturi i školstvu, a to su osnutak i djelovanje Društva umjetnosti, osnivanje Katedre za povijest umjetnosti pri zagrebačkom sveučilištu te Muzeja za umjetnost i obrt i Obrtne škole.

Prve predmete za budući muzej Izidoru Kršnjavom darovao je 1875. godine biskup Josip Juraj Strossmayer, pa je stalan postav za javnost bio otvoren već 1880. u Praškoj ulici, a u vlastitoj zgradi MUO, na jednom od najljepših gradskih trgova, cjelovit stalan postav otvoren je 1909. godine. (Jukić Pranjić i Bračun Filipović 2014: 124)

Kršnjavi je 1880. godine osnovao muzej u privatnom stanu da bi se nakon dva desetljeća osigurao funkcionalno izgrađen prostor u Bolleovoj⁷ zgradi. (Vujić 2000: 27)

Muzej za umjetnost i obrt samo je jedna od brojnih poznatih građevina spomenutog arhitekta u Zagrebu, u kojoj prostorna organizacija s muzejem u sredini ili u jezgri, okruženim internatom i nastavnim prostorijama govori o poštovanju izvornog koncepta tadašnjih muzeja za umjetnost i obrt. Reprezentativna palača za muzej izgrađena je 1888. godine, a svojim historicističkim izgledom upotpunjuje izgled zagrebačkog trga na kojemu se nalazi. Ovo je prva zgrada namjenski građena za muzej u Hrvatskoj. (Vujić 2000: 124)

Nije sve bilo tako jednostavno što se tiče otvaranja muzeja. Otpore pozitivnim snagama, koje smo u prethodnom odjeljku spomenuli, u ovom slučaju ne nalazimo u tadašnjoj vlasti jer je sam Kršnjavi bio dio te vlasti, već su to teškoće na razini pojedinačnog nerazumijevanja, te nedostatak financija. Dogodilo se i to da je Kršnjavi morao ustupiti prostor namijenjen za muzej novoosnovanom ženskom liceju u gradu jer kao tadašnji ministar prosvjete imao odgovornost osigurati prostor za tu namjenu. To su ukratko bili otpori protiv pravodobnog zaživljavanja muzeja zajedno s obrtnom školom. Citiramo Olgu Maruševski da je Kršnjavi

⁷ Herman Bolle (1845. – 1926.) bio je jedan od najplodnijih i najuglednijih hrvatskih graditelja i pedagog, te aktivan član Društva umjetnosti i jedan je od utemeljitelja Muzeja za umjetnost i obrt te Obrtne škole, a u okviru nje osnovao je i Graditeljsku školu.

„zakasnio, ne dospjevši izvršiti svoju zadaću u funkciji promicatelja suvremenog obrta.“
(Vujić 2000: 27-28)

5.2. Muzej danas

Danas je muzej najvažniji nacionalni muzej koji dosljedno dokumentira materijalnu kulturu življenja i raspolaže fondusom od oko 100 000 predmeta lijepih i primjenjenih umjetnosti od 14. do 21. stoljeća organiziranim u zbirke namještaja, stakla, metala, keramike, skulpture, slikarstva, grafike, satova, grafičkog i produkt dizajna, arhitekture, fotografije i fotografske opreme, tekstila i mode, glazbenih instrumenata, oslikane kože, bjelokosti, tiskarstva, i knjigoveštva. Predmeti koji čine muzejsku građu prvobitno su pripadali plemstvu i višim građanskim slojevima. (Jukić Pranjić i Bračun Filipović 2014: 124-125)

Nakon osnivanja muzeja postalo je važno da će se skupljene predmete morati primjereno zbrinuti i zaštititi, te je s obzirom na to osnovan restauratorski odjel koji se sastoji od specijaliziranih radionica za metal, staklo i keramiku, slikarstvo i polikromnu skulpturu te tekstil i namještaj. Unutar muzeja korisnicima je na raspolaganju i vrijedna knjižna građa koja je uključujući domaće i inozemne stručne časopise, dostupna u čitaonici specijalizirane muzejske knjižnice. (Jukić Pranjić i Bračun Filipović 2014: 126)

5.3. Primjer Muzeja za umjenost i obrt kao prostora likovnog obrazovanja

Korištenje muzejskih i galerijskih prostora za likovno obrazovanje sve je prisutnije u odgojno-obrazovnim programima. Ovim primjerom želi se istaknuti edukativna djelatnost muzeja i galerija. Muzej ima drukčiji pristup obrazovanju nego škole, a to čini stručnim vodstvima prilagođenih uzrastu, likovnim radionicama, tiskanom građom, susretima s umjetnicima, čiji je cilj doživljaj i razumijevanje umjetničkog djela.

Djelatnost edukativnih odjela muzeja i galerija u Hrvatskoj po organiziranosti zaostaje za inozemnim iskustvima. U posljednje vrijeme, međutim, realiziranjem zanimljivih i vrijednih edukativnih projekata, muzeji i galerije potvrdili su zainteresiranost za razvoj te muzejske djelatnosti, a to znači i za podizanje kvalitete muzejske pedagogije općenito.

Iako je istaknut primjer iskustva Muzeja za umjetnost i obrt, time ne umanjujemo aktivnosti ostalih muzeja koji također imaju vrijedne primjere edukativnih i drugih djelatnosti muzeja. Možemo primijetiti ono što je potpuno jasno, da muzeji koji prezentiraju svoju građu stalnim postavama i privremenim izložbama, sve češće proširuju svoj rad dodatnim sadržajima koji omogućuju posjetiteljima aktivno sudjelovanje. To je važno napomenuti, jer je to ono što muzejima daje dodatnu vrijednost, da kroz kreativne povremene programe upotpunjuju svoju primarnu djelatnost i tako postaju više posjećeniji i zanimljiviji.

Muzej za umjetnost i obrt svojim nas zbirka namještaja, kiparstva, slikarstva, keramike, stakla, metala, tekstila, bjelokosti, satova, fotografije, dizajna, i drugog upoznaje s kulturom življenja plemstva i građanstva na tlu Hrvatske od vremena gotike do danas. Stalan je postav koncipiran tako da su u svakoj pojedinoj dvorani izloženi predmeti iz različitih zbirki, a pripadaju određenom stilu. Pored toga, sakralna umjetnost i barokno slikarstvo predstavljani su uz studijske zbirke kao posebne cjeline. Muzej je razvio bogatu edukativnu aktivnost obuhvaćajući sve vrste muzejske publike. (Zuccon Martić 2001: 235)

Prva aktivnost jest specijalno stručno vodstvo, koje je prilagođeno vrsti skupine. Cilj mu nije usvajanje faktografije, nego doživljaj i razumijevanje umjetničkog djela jer razgovorom, promatranjem, istraživanjem, čak pokretom, glazbom i igrom učimo gledati. Specijalna vodstva obavlja muzejski pedagog uz pomoć stručnih suradnika. (Zuccon Martić 2001: 235)

„Iako su organizirani posjeti brojni, njima nisu obuhvaćene sve škole. Poželjno bi bilo da svaki učenik osnovne i srednje škole barem jednom u tijeku školovanja organizirano posjeti naš najveći muzej.“ (Zuccon Martić 2001: 235)

Uz stručna vodstva priređuju se i različite kreativne radionice. Njih uglavnom posjećuju likovne, muzejske ili povijesne skupine viših razreda osnovne škole, niži razredi osnovnih

škola, polaznici izborne nastave u gimnaziji, starije skupine u vrtićima, skupine osoba s posebnim potrebama. U dogovoru s nastavnicima muzejski pedagog odabire temu vezanu uz sadržaj muzeja i interes skupine. Najčešće su teme stilska razdoblja, muzejske zbirke ili tehnike, ali i sam muzej. Osim kreativnog izražavanja učenicima je omogućen i posjet restauratorskim radionicama i nekim muzejskim spremištima, te im je omogućen susret s kustosima i drugim stručnjacima. (Zuccon Martić 2001: 235-238)

Muzej za umjetnost i obrt već duži niz godina organizira za vrijeme školskih praznika cjelodnevne kreativne radionice. Svaka radionica završava izložbom radova svih sudionika od kojih neki sudjeluju u njenom postavljanju. Na tim su se radionicama izrađivale igračke od pluta, šeširi, zmajevi od kaširanog papira i drugo. (Zuccon Martić 2001: 238-239)

Muzej se redovito angažira u zajedničkoj akciji svih zagebačkih muzeja koju priređuju muzejski pedagozi u okviru obilježavanja Dana muzeja. Cilj tog obilježavanja je da dijete obiđe što više muzeja i sudjeluje u edukativnim izložbama i kreativnim radionicama. Povodom obilježavanja Dana muzeja tiska se publikacija s osnovnim podacima o svim muzejima, a Muzej za umjetnost i obrt posebnu pozornost posvećuje izadi tiskanog edukativnog materijala. (Zuccon Martić 2001: 243)

Prema riječima Maline Zuccon Martić, iz Muzeja za umjetnost i obrt, koja iznosi iskustva muzeja, objašnjava da svojim edukativnim aktivnostima žele postići da se dijete osjeća dijelom kulturnog okruženja. Kao primjer navodi se likovni odgoj koji, u muzeju smatraju, ne bi trebao biti samo ono što je uključeno u školsku satnicu, nego npr. u muzeju se to može upotpuniti susretom s kustosom i restauratorom, sudjelovanjem na izložbama, korištenjem muzejske biblioteke i dr.

6. Zaključak

U ovom radu opisano je kako su nastali prvi muzeji u Zagrebu. Iznesene su povijesne okosnice koje su doprinijele nastanku prvih muzeja i galerija u Zagrebu (Narodnog muzeja, Trgovačko-obrtnog muzeja, Strossmayerove galerije starih majstora, Muzeja grada Zagreba i Muzeja za umjetnost i obrt). Svi su oni nastali krajem 19. odnosno početkom 20. stoljeća. Imaju zajedničke točke u nastanku i razvoju u svojim počecima, osim Strossmayerove galerije starih majstora. Osnivanje gore navedenih muzeja nije proteklo bez poteškoća, zbog formalnih i stvarnih problema. Je li se tu radilo o odobrenju pravila, financijskim nedostacima, otvaranju stalnog postava, pitanju spremne zgrade za muzej, znanstvenim promjenama koje su diktirale nove interpretacije i strukturalne kategorije ili neslaganjima između najbitnijih aktera koji su zaslužni za osnivanje i razvoj muzeja. Svi muzeji su nastavili u svom radu, postavljajući pred sebe nove zadatke, ili su se razdijelili na više specijaliziranih ustanova, a moguće je i zamijenili postojeću s novom institucijom.

Muzej za umjetnost i obrt počeo je nakon konačnog otvorenja stalnog postava, postavljati nove zadatke, ne više služiti obrtnoj školi već spašavati, čuvati i izlagati umjetničke i obrtničke predmete. Narodni se muzej nakon odobrenja pravila prostorno razdvojio u više odjela, dok je Trgovačko-obrtni muzej postao Etnografski. Strossmayerova galerija je nastala zbog želje biskupa Josipa Jurja Strossmayera da svoje dragocjene umjetnine daruje svom narodu te se pobrinuo da se sagradi palača u čijim će raskošnim dvoranama smjestiti svoju zbirku.

Muzej za umjetnost i obrt postigao je značajnu ulogu kao kulturno-umjetnička institucija, zahvaljujući Izidoru Kršnjaviju, utemeljitelju i ostalim ravnateljima te svim umjetnicima i stručnjacima u kulturi i povijesti umjetnosti koji su doprinijeli stvaranju onoga što Muzej danas jest. MUO dokazuje kako muzej može biti odličan izbor za posjet zbog niza razgranatih aktivnosti, bogatog fundusa, niza izložbi i dr., a vrlo važnu ulogu u predstavljanju Muzeja u javnosti ima uspješna marketinška komunikacija Muzeja. Danas MUO predstavlja ustanovu, koja zaslugom svojih djelatnika, ulaže velik trud da bi se zadovoljila suvremena muzejska publika.

Kada je riječ o hrvatskim muzejima i njihovim vrijednim, a zanimljivim i kreativnim pristupima u svojim projektima, muzeji sve više potvrđuju kulturološku i edukativnu ulogu. Koliko će biti iskorišteni potencijali za potrebe nastavnog programa u obradi nastavnih jedinica, ovisi o hrvatskoj kulturnoj i obrazovnoj politici. Sve to navodimo zbog toga što su ovakve vrste projekata u muzejima jako važne, to je suvremeni najvažniji pristup približavanja muzejske građe posjetiteljima, djeci i odraslima. Muzeji moraju razvijati aktivnosti i komunikaciju na toj razini jer muzeji više ne smiju biti hladni prostori u kojima se promatraju izloženi predmeti. Takvi muzeji su prošlost. Sadašnjost i budućnost predstavljaju velike izazove muzejskih kustosa, pedagoga i drugih djelatnika u hrvatskim muzejima.

7. Literatura

Gob, Andre; Drouguet, Noemie. 2007. *Muzeologija, povijest, razvitak, izazovi današnjice*. Antibarbarus. Zagreb.

Ježić, Mislav. 2009. Zamisao i ustroj IV. sveska edicije Hrvatska i Europa. Narav dugoga XIX. Stoljeća. *Hrvatska i Europa, Kultura, znanost i umjetnost*, svezak IV., *Moderna hrvatska kultura od preporoda do moderne (XIX. stoljeće)*. Ur. Ježić, Mislav i dr. Školska knjiga. Zagreb. 9-24.

Jukić Panjić, Irena; Bračun Filipović, Jelena. 2014. *Avantura u muzejima. Vodič kroz najzanimljivije hrvatske muzeje*. Školska knjiga. Zagreb.

Maroević, Ivo. 2009. Muzeji i galerije i čuvanje baštine u Hrvatskoj u XIX. stoljeću. *Hrvatska i Europa, Kultura, znanost i umjetnost*, svezak IV., *Moderna hrvatska kultura od preporoda do moderne (XIX. stoljeće)*. Ur. Ježić, Mislav i dr. Školska knjiga. Zagreb. 245-252.

Maroević, Ivo. 1993. *Uvod u muzeologiju*. Zavod za informacijske studije. Zagreb.

Maroević, Ivo. 2004. *Baštinom u svijet*. Matica hrvatska. Petrinja.

Šakaja, Laura. 1999. *Kultura i prostor, prostorna organizacija kulturnih djelatnosti u Hrvatskoj*. Hrvatska sveučilišna naklada. Zagreb

Vodič kroz hrvatske muzeje i zbirke. 2011. Ur. Zgaga, Višnja. Muzejski dokumentacijski centar. Zagreb. 364-371.

Vujić, Žarka. 2000. Obrazac osnutka prvih muzeja u Zagrebu. *Muzeologija* 37. 21-31.

Vujić, Žarka. 1991.-1992. Postanak i razvoj umjetničkih muzeja i galerija u Zagrebu, *Muzeologija* 29/30. 12-141.

Zuccon Martić, Malina. 2001. Muzeji i galerije kao prostori likovnog obrazovanja. *Vizualna kultura i likovno obrazovanje*. Ur. Ivančević, Radovan; Turković, Vera. Hrvatsko vijeće InSEA. Zagreb. 33-246.

Zgaga, Višnja. 1990. Počeci muzeja u Hrvatskoj. *Muzeologija* 28. 7-13.

Internetski izvori:

Elektronički časopis

Saric, Nikolina. 2008. Povodom stote obljetnice od osnutka Muzeja grada Zagreba. *Pro tempore* – časopis studenata povijesti. Zagreb. 115-116. <http://hrcak.srce.hr/> (Pristupljeno 17. prosinca 2015.)

Rad na mrežnoj stranici

Hrvatski prirodoslovni muzej. <http://www.hpm.hr/> (Pristupljeno 15. siječnja 2016.)

Zgaga, Višnja. Vodič kroz hrvatske muzeje i zbirke <http://www.mdc.hr/> (Pristupljeno 15. siječnja 2016.)

Muzej za umjetnost i obrt. <http://www.muo.hr/> (Pristupljeno 22. siječnja 2016.)